

UDC 658.14:005

JEL classification: I22

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.022>

Людмила ЮРЧИШЕНА,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна,
e-mail: l.yurchishena@donnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5904-0758>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ

Юрчишена Л. Теоретичні засади фінансової стійкості університетів. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 1. С. 22–37. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.022>

Yurchyshena, L. (2022). Teoretychni zasady finansovoi stiiikosti universytetiv [Theoretical basis of financial stability of universities]. *Visnyk ekonomiky – The Herald of Economics*, 1, 22–37. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.022>

Анотація

Вступ. Зміна парадигми вищої освіти, підходів до фінансування, зростання фінансової автономії університетів, посилення конкуренції на національному і міжнародному рівні, формування стратегічних напрямків розвитку актуалізують проблему забезпечення стійкості університетів, у т. ч. фінансової. В умовах скорочення бюджетного фінансування та зниження контингенту здобувачів постає проблема сталого розвитку ЗВО, що потребує системного розуміння понять «стійкість» та «фінансова стійкість університету».

Мета – обґрунтування теоретичних підходів та формування цілісної системи теоретичних положень до понять «стійкість», «фінансова стійкість університету», визначення критеріїв і видів фінансової стійкості.

Методологія. Застосовано діалектичний метод для визначення дискусійних підходів до поняття «стійкість», «фінансова стійкість», метод аналізу для виявлення ознак стійкості; синтез – для обґрунтування цілісності досліджуваних понять; системний метод для систематизації підходів та визначення критеріїв, класифікаційних ознак понять «стійкість», «фінансова стійкість».

Основні результати дослідження. Систематизовано підходи до поняття «стійкість», запропоновано поняття «стійкість закладів вищої освіти» із врахуванням двох рівнів – загального та індивідуального, визначено основні ознаки стійкості ЗВО, доведено взаємозв'язок понять «стійкість» – «економічна модель розвитку університету» – «фінансова стійкість». Досліджено теоретичні підходи

до поняття «фінансова стійкість університету», запропоновано авторський підхід до цього поняття, визначено критерії та узагальнено класифікаційні ознаки, види фінансової стійкості університету.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результатом наукового дослідження є формування цілісного погляду до категорійного апарату поняття «стійкість», «фінансова стійкість університету», визначення взаємозв'язку цих понять, критеріїв та класифікаційних ознак для поділу на види. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на розробці й систематизації методичного інструментарію оцінювання фінансової стійкості університетів та детермінантів їхнього виміру.

Ключові слова: стійкість; ознаки стійкості; види стійкості; фінансова стійкість, університет, ЗВО.

Формули: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 27.

Liudmyla YURCHYSHENA,

PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Department of Finance and Banking,
Vasyl' Stus Donetsk National University,
21, street 600th anniversary, Vinnytsia, 21021, Ukraine,
e-mail: l.yurchishena@donnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5904-0758>

THEORETICAL BASIS OF FINANCIAL STABILITY OF UNIVERSITIES

Abstract

Introduction. Changing the paradigm of HEIs, approaches to funding, increasing the financial autonomy of universities, the competitive environment, the formation of strategic directions of development raise the issue of ensuring the sustainability of universities. In the context of reducing budget funding, reducing the number of students there is a problem of sustainable development of HEIs, which requires clarification of the concept of «stability» and «financial stability of university».

Purpose is to stability theoretical approaches and to form a holistic system of theoretical provisions for the concepts of «stability», «financial stability of university», definition of criteria and types of financial stability.

Methodology. The dialectical method of cognition of discussion approaches of the concept «stability», «financial stability», the analytical method for revealing signs of stability is applied; synthesis method for substantiating the integrity of the studied concepts; system method for systematization of approaches to concepts, definition of classification features.

The main results of the study. Approaches to the concept of «stability» are systematized, the concept of «stability of HEIs» is proposed considering two levels - general and individual, the main features of the stability of free economic zones are identified, the relationship. Theoretical approaches to the concept of «financial stability of university» are

studied, the author's approach to this concept is offered, the classification features and types of financial stability of the university are generalized.

Conclusions and prospects for further exploration. *The result of scientific research is the formation of a holistic view of the categorical apparatus «stability», «financial stability of university», determining the relationship of these concepts, criteria and classification criteria for the division into species. Further research should focus on the development and systematization of methodological tools for assessing the financial stability of universities and the determinants of their measurement.*

Keywords: *stability; resilience; signs of stability; types of stability; financial stability, university, HEIs.*

Formulas: 0, fig.: 3, tab.: 0, bibl.: 27.

JEL classification: I22

Постановка проблеми. Системні перетворення у вищій освіті обумовили зміну підходів до управління закладами вищої освіти, розширення їхньої автономії, і одночасно посилення конкуренції на ринку освітніх послуг. Скорочення контингенту в університетах, зміна співвідношення між здобувачами бюджетної і контрактної форми навчання призвела до скорочення бюджетного фінансування, в т. ч. за рахунок впровадження формульного підходу до фінансування, що враховує результати діяльності університетів. Зазначені тренди вимагають від університетів прийняття гнучких управлінських рішень, вміння адаптуватися, відчуття запитів ринку освітніх послуг, здатність формувати ціннісні пропозиції партнерам, стейкхолдерам, що як результат, відображається в здатності університетів генерувати доходи, раціонально розподіляти ресурси, і є запорукою їхньої стійкості.

Скорочення бюджетного фінансування негативно впливає на фінансову стійкість університетів державної форми власності, більшість з яких звикли працювати традиційно. Наразі університети потребують не лише адекватного, стабільного фінансування, а й забезпечення фінансової стійкості в коротко і довгостроковому періоді, що актуалізує необхідність теоретичного обґрунтування цього поняття.

Короткий огляд літератури. Теоретико-концептуальні підходи дослідження фінансової стійкості представлені в працях іноземних науковців, таких як: Kosovac A., Tom McLeod Logan, Martin-Breen P., Anderies J., Rocha J., Lanyon C., Garry D. Peterson, Folke C., Pereira C., Da Silva A.L., Rocha J., Lanyon C., Garry D. Peterson та ін. Вчені з різних аспектів трактують поняття стійкості, що дає можливість систематизувати й обґрунтувати розуміння поняття «стійкість» для закладів вищої освіти. Більш поширеним є термін «фінансова стійкість», що досліджують такі науковці, як I. Pozhar, M. Савченко, О. Шкуренко, В. Бугай, Е. Резанов, Н. Мамонтова та інші, з позиції забезпечення фінансової стійкості фінансових установ та підприємств. Досить незначна кількість публікацій присвячена проблематиці стійкості для закладів вищої освіти, зокрема праці О. Лактіонової, О. Капустіна, Ю. Петренко, Т. Estermann, В. Pruvot, Di Carlo F., G. Modugno, T. Agasisti, G. Catalano та ін. Значна кількість напрацювань є підґрунтям для дослідження теоретичних підходів до розуміння фінансової стійкості університетів.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних підходів та формування цілісної системи теоретичних положень до понять «стійкість», «фінансова стійкість університету», визначення критеріїв і видів фінансової стійкості.

Методологія. Проведене наукове дослідження здійснювалося через призму критичного огляду праць вітчизняних та іноземних науковців для пізнання категорії «стійкість», «фінансова стійкість університетів». Застосовано: діалектичний метод пізнання для визначення сутності досліджуваних поняття; метод аналізу; для виявлення ознак стійкості; синтез метод для обґрунтування цілісності досліджуваних понять, визначення специфіки їх застосування для університетів; системний метод для систематизації підходів, визначення критеріїв та класифікаційних ознак до поняття «фінансова стійкість університету».

Основні результати дослідження.

1. Теоретичні підходи до поняття «стійкість» та визначення ознак стійкості.

Концепція стійкості набула популярності в академічних дослідженнях з ХХ ст., дискурс щодо цього поняття доволі багатогранний і розглядається в поєднанні з теорією складних систем, набуваючи специфічного розуміння у науковій спільноті. Дослідження поняття «стійкість» зводиться до трьох категорій: статична або інженерна стійкість як здатність системи підтримувати або швидко повертатися до попереднього стану; динамічна або екологічна стійкість передбачає можливі зміни шляхом поглинання зривів, адаптації або реорганізації; стійкість спільноти – процес адаптації, трансформації для отримання бажаного стану [1]. Такі підходи дають можливість виокремити дві точки зору: перша – стійкість дає можливість повернутися до стану, який передував кризі, друга – здатність до трансформації, тобто відскочити і рухатися вперед до змін, забезпечувати розвиток системи в нових умовах.

Поняття «стійкість» походить від латинського «resilio», що в перекладі означає «відскочити». Стійкість – це несподівана, прихована властивість, яку не можна спостерігати безпосередньо, про її наявність можна стверджувати з огляду на те, як система, суб'єкт поводить себе зіткнувшись із порушеннями, що обумовлені кризою [2].

Стійкість – здатність протистояти несприятливим умовам, продовжувати надавати послуги [3]. Стійкість – це те, як суб'єкти реагують на кризу, здатність передбачити кризу задовго до її настання, вживати відповідних заходів щодо пом'якшення наслідків її впливу. Стійкість – це процес постійної підготовки і пристосування до змін, здатність окремих домогосподарств, суб'єктів ринку зменшувати і пом'якшувати ризики, справлятися з кризовими явищами, коливаннями життєвого циклу, відновлюватися від них за рахунок зменшення поточного споживання та забезпечення довгострокового благополуччя [4].

Системного підходу до поняття «стійкість» дотримуються Juan Rocha, Carla Lanyon, Garry D. Peterson [5] та C. Folke [6], розглядаючи стійкість як здатність системи зберігати свою функцію, структуру, ідентичність, здатність поглинати порушення та реорганізовуватися під час змін для їх збереження. Pereira C. R., Da Silva A. L. [7] дотримуються підходу, що стійкість підтримується гнучкими і різноманітними ресурсами, якими можна скористатися під час кризи.

Стійкість – відсутність вразливості системи. За такої умови системи поділяються на: стійкі і вразливі (за умови, коли всі або більшість її компонентів чутливі до кризових

умов, проте структура системи здатна компенсувати таку чутливість); нестійкі і невразливі (за умови, коли система має низьку структурну здатність зазнавати порушень). Щодо часових рамок стійкості поділяють на поточну (як здатність системи змінювати свої компоненти, підтримувати діяльність на заданому рівні, суттєво не змінюючи структури); довгострокову (як гнучкість або наполегливість системи в умовах адаптації до змін) [8]. Щодо наслідків впливу системи поділяють на: стійкі, трансформаційні, нестійкі [5].

З позиції адаптації до певних умов, стійкість забезпечує підтримку поточних траєкторій розвитку або трансформації суб'єкта.

Зміна парадигми вищої освіти, що обумовлена глобальними, національними та локальними драйверами [9], потребує обґрунтування поняття «стійкість закладів вищої освіти» на двох рівнях: перший – загальний, як здатність закладів вищої освіти попереджати кризу, реагувати на зміни, трансформуватися, створювати ціннісні пропозиції, адаптуватися до нових умов забезпечуючи відновлення і розвиток; другий – індивідуальний відносно структурних підрозділів (інститутів, факультетів, кафедр), як здатність функціонувати в умовах кризи без порушення якості надання освітніх послуг, збереження наявного контингенту здобувачів вищої освіти та продукування наукових досліджень. Стійкість ЗВО пов'язана із їхньою здатністю відчувати потреби стейкхолдерів, партнерів, гнучко змінювати ціннісні пропозиції на їхні запити, пропонувати традиційні, іміджеві, бізнес програми, курси, тренінги тощо. Поняття «стійкість» обумовлено не лише діяльністю ЗВО, а й залежить від фінансової стійкості мережі партнерів, стейкхолдерів, здатності передбачати розвиток ринку освітніх послуг, що дає можливість адаптуватися до нових умов. Не менш важливими виявами стійкості є здатність до самоорганізації, орієнтація в умовах невизначеності для забезпечення подальшого розвитку на новому рівні.

Підсумовуючи, можна виокремити ознаки стійкості, такі як: чутливість, адаптивність, гнучкість, передбачуваність, міцність, здатність до самоорганізації, здатність орієнтуватися в умовах невизначеності (рис. 1).

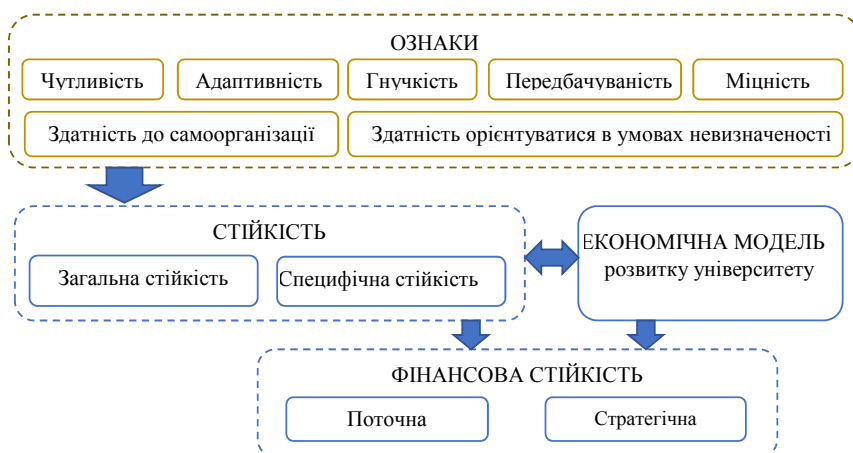

Рис. 1. Взаємозв'язок понять «стійкість» і «фінансова стійкість» для ЗВО
Джерело: розроблено автором.

2. Трактування сутності поняття «фінансова стійкість університетів».

У науковій спільноті не сформувалося єдиного бачення до розуміння поняття «фінансова стійкість», що обумовлено різними сферами дослідження. Вчені-економісти розглядають його з позиції платоспроможності, наявності достатнього обсягу власного капіталу, оптимальної структури капіталу, збалансованості активів і пасивів, перевищення доходів над витратами, синхронності грошових потоків, фінансової безпеки, збереження кредитоспроможності, інвестиційної привабливості в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища для забезпечення сталого розвитку тощо. Поняття «фінансова стійкість університетів» є відносно новим, і потребує подальшого дослідження.

Поняття «фінансова стійкість» комерційних і некомерційних організацій різняться, що обумовлено метою діяльності, джерелами фінансування, межами фінансової автономії щодо залучення і розподілу ресурсів, структурою доходів і витрат, стратегією тощо. Так, М. О. Лищенко [10], Є. П. Пожар [11, с. 89], М. В. Савченко, О. В. Шкуренко [12] визначають фінансову стійкість як здатність підприємства здійснювати безперервну діяльність в умовах нестабільності зовнішнього і внутрішнього середовища, забезпечуючи розширене відтворення і отримуючи позитивний фінансовий результат. В. З. Бугай, Е. О. Резанов [13] розглядають фінансову стійкість з позиції здатності суб'єкта господарювання вільно маневрувати грошовими коштами для забезпечення поточної платоспроможності. Подібного підходу дотримується Н. А. Мамонтова [14, с. 4] визначаючи фінансову стійкість як перевищення доходів над витратами, забезпечуючи ефективний рух грошових коштів та безперервність господарської діяльності. Ю. В. Шушкова [15] оцінює стійкість як стан фінансової рівноваги та ефективність функціонування підприємства на ринку за умови оптимального співвідношення власних і позикових коштів.

Поширеним підходом до поняття «фінансова стійкість» є ототожнення його з системою. Так, Peterson K. Ozili визначає позитивний вплив злагодженої роботи компонентів фінансової системи (фінансова інфраструктура, фінансові установи і фінансові ринки) на загальну фінансову стійкість, у разі порушення рівноваги будь-якого компонента рівень фінансової стійкості знижується [16].

Світовий банк визначає стійкість фінансової системи як відсутність загальносистемних епізодів, тобто здатність ефективно розподіляти ресурси, оцінювати й управляти ризиками, підтримувати певний рівень зайнятості, мінімізувати коливання цін на активи, що впливають на монетарну стабільність або рівень зайнятості [17].

Фінансова стійкість визначається як стан, у якому фінансова система складається із фінансових посередників, ринків, їхньої інфраструктури, здатна протистояти потрясінням, шокам, вирішенню фінансових дисбалансів, зменшуючи ймовірність збоїв у процесі фінансового посередництва, які здатні суттєво погіршити розподіл заощаджень до вигідних інвестиційних можливостей [18]. Такий підхід до трактування поняття «фінансова стійкість» доречний для будь-якого суб'єкта ринку, в т. ч. закладів вищої освіти, як суб'єктів ринку освітніх послуг.

Прихильники теорії мереж у фінансах розглядають фінансову стійкість через стійкість кожного із учасників мережі договірних взаємовідносин, збільшення контрагентів мережі, вплив найбільш вагомих відносно фінансових зобов'язань

установи, що входять у систему, водночас визначають мережі як взаємопов'язані вузли – суб'єкти, що об'єднані зв'язками і становлять договірні потоки зобов'язань у мережі [19]. Такий підхід до розуміння фінансової стійкості університету пояснює вплив партнерів, стейкхолдерів на потенційні / наявні доходи установи через здатність реагувати на їхні запити та створювати ціннісні пропозиції.

Фінансова стійкість – це процес, який забезпечується за рахунок злагодженої взаємодії всіх компонентів економічної системи. На думку Bowman W. [20], фінансова стійкість – це здатність організації підтримувати фінансову спроможність у довгостроковій перспективі, в т. ч. за рахунок збереження або розширення послуг, підтримуючи стійкість у короткостроковій перспективі, наслідками втрати якої є нестача грошових коштів.

О. Капустян, Ю. Петленко, А. Рижов, Г. Харламова досліджують фінансову стійкість як здатність фінансової системи забезпечувати ефективний розподіл фінансових ресурсів, управляти фінансовими ризиками, створювати умови для функціонування в період криз, забезпечувати модель сталого розвитку класичних університетів в умовах невизначеності, ризиків впливу на основні показники діяльності [21, с. 3421].

Фінансову стійкість університетів через призму доходів, їхню диференціацію, збалансування структури досліджують Estermann T., Bennetot Pruvot E. [22], визначаючи бюджетне фінансування як базове. Притримуючись такого підходу, Di Carlo F., Modugno G., Agasisti T., Catalano G. [23] додають, що одним із індикаторів фінансової стійкості університетів є збалансування доходів і витрат. Скорочення доходів ЗВО за рахунок зниження контингенту здобувачів змушує керівництво ЗВО до радикальних дій, зокрема, скорочення програм, звільнення викладачів, зниження якості освітніх послуг тощо. Водночас є університети, які здатні продукувати інноваційні освітні та наукові продукти в період кризи, формуючи додаткові доходи для забезпечення розвитку та підтримки фінансової стійкості.

Фінансова стійкість неприбуткових організацій в умовах кризи набуває все більшого значення через скорочення бюджетного фінансування, зменшення благодійних внесків і потребує від керівництва вчасної реакції та обрання тактичних заходів щодо моніторингу грошових потоків, пошуку нових джерел фінансування, диверсифікації доходів, продажу активів, відкриття кредитної лінії, резервів, зменшенню неосновних витрат. Фінансова стійкість є лише однією із складових стійкості організації, що охоплює стійкість людських ресурсів, роз'яснювальну роботу, програми і послуги, менеджмент і лідерство [3].

Трактування поняття «фінансова стійкість університетів» є відносно новим, що підтверджується незначною кількістю публікацій з цієї проблематики. Sami Al Kharusi, Sree Rama Murthy Y. [24], досліджуючи фінансову стійкість приватної вищої освіти, визначають важливість бізнес-моделі в діяльності університету, стверджують, що стійкість ЗВО – це можливість безперервно займатись діяльністю за рахунок власного капіталу, досягати поставлених цілей і додавати цінність стейкхолдерам.

Новий концептуальний підхід у сфері вищої освіти заснований на бізнес-моделі, показує, як використовуються ресурси для створення ціннісної пропозиції в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі [25, с. 16]. Забезпечення фінансової стійкості відповідно до економічної моделі розвитку університету із врахуванням ціннісного підходу є інструментом реагування на запити та інтереси партнерів, стейкхолдерів

пояснює процес створення ціннісної пропозиції в коротко- і довгостроковій перспективі. Взаємозв'язок між ключовими компонентами економічної моделі спрямований на генерування доходів, що забезпечує фінансову стійкість університету в коротко- і довгостроковій перспективі [26]. Наразі фінансова стійкість університетів виявляється у здатності формувати позитивний фінансовий простір для фінансового забезпечення стратегічних напрямків розвитку, реалізації операційної діяльності, здатності гнучко реагувати на зміни у вищій освіті, диверсифікувати і збільшувати частку власних доходів, фінансувати наукові дослідження [9].

Критично оцінюючи погляди науковців на досліджувану проблему, доцільно обґрунтувати власну позицію: фінансова стійкість університету – це здатність закладу вищої освіти формувати позитивний фінансовий простір шляхом створення ціннісної пропозиції через впровадження економічної моделі розвитку, збільшення і диференціацію доходів, зменшення залежності від бюджетного фінансування, раціонального розподілу ресурсів, підтримання прийнятного рівня ліквідності і платоспроможності, здатність гнучко реагувати на зміни попиту на освітні послуги, дослідження, приймати гнучкі та ефективні рішення для забезпечення поточної діяльності та стратегічних напрямків розвитку університету. Отже, фінансова стійкість університетів – це процес злагодженої взаємодії всіх компонентів економічної моделі, що потребує прийняття поточних і стратегічних рішень відповідно до прийнятої фінансової стратегії.

3. Критерії фінансової стійкості університету.

Відповідно до розглянутих вище теоретичних підходів до поняття «фінансова стійкість» та запропонованих Ganesh K.T., S. Swami Doss, Shaik Mohamad Usman [27] вимог щодо досягнення фінансової стійкості (довгострокові зобов'язання, лідерство, вкладення в час і гроші, бізнес-план, ефективність менеджменту, командна робота), визначимо критерії фінансової стійкості університетів (рис. 2), зміна яких призводить до її порушення або зміцнення.

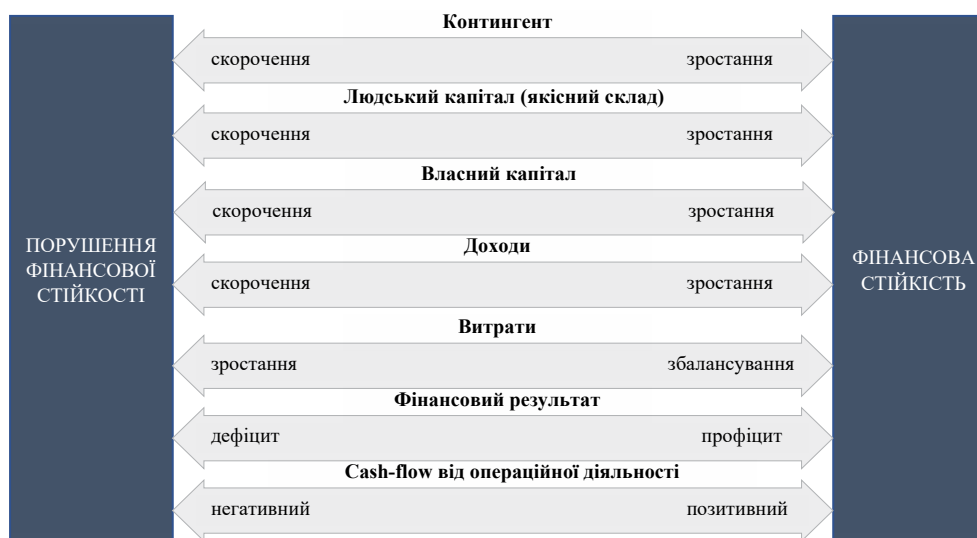

Рис. 2. Критерії фінансової стійкості університету

Джерело: розроблено автором.

Ступінь впливу критерію / критеріїв доволі неоднозначна, що обумовлено їх зміною, і визначається певними особливостями, зокрема:

1) контингент є основним критерієм забезпечення фінансової стійкості, позитивний вплив якого оцінюється зростанням обсягів і збалансованою структурою. Збільшення контингенту на бюджетній формі навчання позитивно впливає на розмір бюджетних асигнувань, а контрактній – збільшує обсяг доходів від надання послуг. Тому забезпечення фінансової стійкості в коротко- і довгостроковій перспективі досягається в результаті збалансованої структури контингенту (бюджет / контракт). Закордонна практика свідчить про позитивний вплив переважання контингенту на контрактній формі, але вітчизняні реалії показують, що зазначені тенденції негативно відображаються на фінансовій стійкості університету, оскільки вартість навчання на контракті не відповідає витратам на їх надання, а більшою мірою компенсується ЗВО із загального фонду. На фінансову стійкість університетів впливає співвідношення студентів денної і заочної форми, адже витрати на освітні послуги для заочної форми становлять $\frac{1}{4}$ денної.

2) людський капітал як критерій фінансової стійкості університету відіграє вагомую роль, адже наявність кадрового ядра, прогресивних науково-педагогічних працівників забезпечує здатність університету створювати і реалізовувати ціннісні пропозиції на запити стейкхолдерів, відчувати тренди ринку освітніх послуг, проводити дослідження, як результат формувати імідж закладу і генерувати додатковий дохід університету.

3) власний капітал університету дорівнює чистим активам, які залишаються після вирахування із сукупних активів зобов'язань. На власний капітал найбільше впливають фінансові результати, що більшою мірою формуються за рахунок операційного доходу університету, тому негативний фінансовий результат призводить до фінансової вразливості і «з'їдання» власного капіталу, в т. ч. сформованих резервів. Скорочення цільового фінансування призводить до порушення фінансової стійкості.

4) доходи як критерій забезпечення фінансової стійкості розглядається через призму їх диференціації і зростання [27]. Наразі в університетах України переважають два джерела доходів: бюджетні асигнування і дохід від надання послуг (виконання робіт), що однаково вразливі і залежні від контингенту студентів. Фінансова стійкість університетів забезпечується за рахунок позитивного приросту доходів, що компенсують інфляційний фактор, зростання витрат на оплату праці, комунальні послуги тощо, або за рахунок збалансування впливу джерел фінансування, збільшення їх кількості за відносно однакової частки.

5) витрати університетів прямо впливають на фінансову стійкість, зростання яких за незмінних доходів призводить до фінансової вразливості. Важливим інструментом є збалансування витрат за рахунок непрямих, оскільки скорочення прямих витрат може вплинути на якість освітніх послуг, як наслідок зниження доходів. Рівень фінансової стійкості залежить від частки витрат на оплату праці, що може досягати у вітчизняних університетах до 80%.

6) фінансовий результат як критерій забезпечення фінансової стійкості, за рахунок якого створюється позитивний фінансовий простір – фінансові можливості університету задля реалізації поточних і стратегічних цілей розвитку. Дефіцит призводить до порушення фінансової стійкості, профіцит – до нарощування, але

абсолютна величина не відображає вплив зміни вартості грошей у часі, тому доцільно застосовувати відносні показники оцінювання.

7) cash-flow від операційної діяльності показує залишок коштів внаслідок надходження грошових коштів від основної діяльності (бюджетних асигнувань, надання освітніх послуг, виконання робіт, продажу активів, досліджень тощо) після сплати поточних фінансових зобов'язань на здійснення операційної діяльності.

4. Класифікація фінансової стійкості закладів вищої освіти.

Фінансову стійкість закладів вищої освіти доцільно класифікувати за певними ознаками (рис. 3).

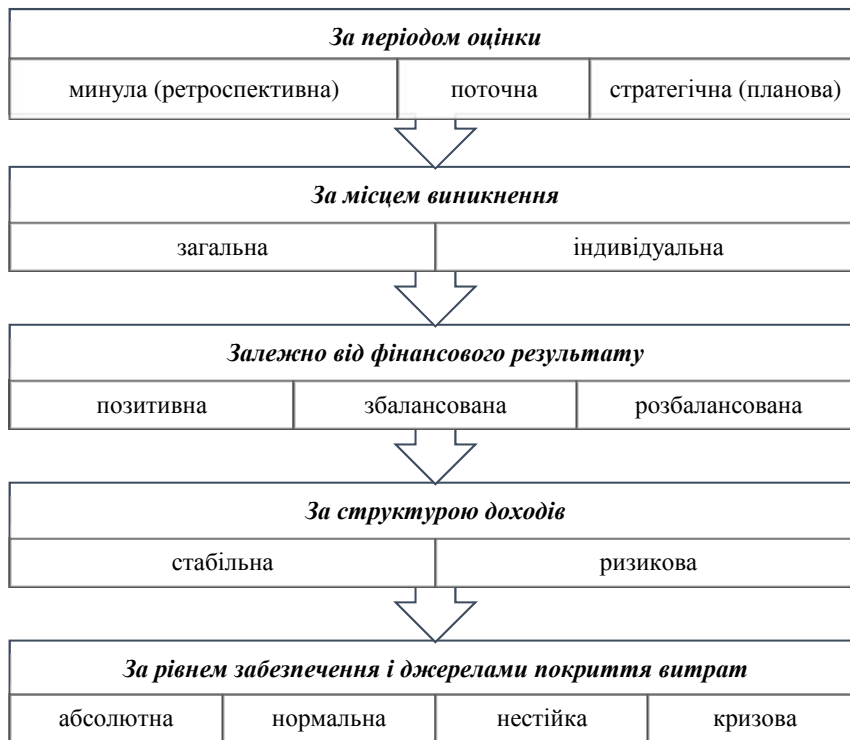

Рис. 3. Класифікація фінансової стійкості університетів

Джерело: розроблено автором.

За періодом оцінювання: минула (ретроспективна) – інструмент прийняття поточних і стратегічних управлінських рішень на основі оцінювання фінансової стійкості університету в ретроспективі; поточна – інструмент оперативного, гнучкого реагування та прийняття управлінських рішень щодо забезпечення фінансової стійкості за рахунок збалансування доходів і витрат, підтримання достатнього рівня ліквідності, платоспроможності та формування позитивного фінансового простору в поточному періоді; стратегічна (планова) передбачає оцінювання планових показників фінансової стійкості, в т. ч. здатність університету до диверсифікації і нарощування власних доходів, зростання власного капіталу, зменшення залежності від бюджетного

фінансування, забезпечення гнучкості прийняття фінансових рішень відповідно до фінансової стратегії [9].

За місцем виникнення: загальна як здатність ЗВО формувати позитивний фінансовий простір (перевищення доходів над витратами) в цілому по установі задля реалізації стратегічних напрямків розвитку; індивідуальна – як складова загальної, розглядається як здатність структурних підрозділів (філій, інститутів, факультетів) створювати ціннісні пропозиції (освітні, сертифікатні, тренінгові програми тощо), генерувати доходи до спеціального фонду, впливати на обсяг бюджетного фінансування за рахунок результативних показників діяльності, забезпечувати позитивний фінансовий простір на індивідуальному рівні з урахуванням стратегічних напрямків їх розвитку;

Залежно від фінансового результату: позитивна – фінансові можливості ЗВО, утворені в результаті перевищення доходів над витратами, що характеризується позитивним фінансовим простором; збалансована – фінансові можливості університету відповідають поточним потребам за рахунок збалансування доходів і витрат, обмежують фінансове забезпечення стратегічних пріоритетів розвитку; розбалансована (дефіцитна) – обмежені фінансові можливості університету за рахунок перевищення витрат над доходами, що обумовлює розрив фінансового простору.

За структурою доходів: стабільна – наявність диференційованої структури доходів університету без відносної концентрації одного джерела; ризикова – концентрація доходів щодо одного джерела.

За рівнем забезпечення і джерелами покриття витрат: абсолютна – високий рівень платоспроможності, витрати покриваються поточними фінансовими активами; нормальна – середній рівень платоспроможності, витрати покриваються поточними фінансовими активами та довгостроковими зобов'язаннями; нестійка – низький рівень платоспроможності, витрати покриваються поточними фінансовими активами, довгостроковими і поточними зобов'язаннями; кризова – втрата або нестійка платоспроможність, для покриття витрат недостатньо поточних фінансових активів, довгострокових і поточних зобов'язань, залучається вільний власний капітал.

Висновки і перспективи подальших розвідок. За результатами досліджень систематизовано підходи до поняття «стійкість», запропоновано поняття «стійкість закладів вищої освіти», що забезпечується на двох рівнях: перший – загальний, як здатність закладів вищої освіти попереджати кризу, реагувати на зміни, трансформуватися, створювати ціннісні пропозиції, адаптуватися до нових умов, забезпечуючи відновлення і розвиток; другий – індивідуальний відносно структурних підрозділів (інститутів, факультетів, кафедр), як здатність функціонувати в умовах кризи без порушення якості надання освітніх послуг, збереження наявного контингенту здобувачів вищої освіти та продукування наукових досліджень. Визначено ознаки стійкості ЗВО, доведено взаємозв'язок понять «стійкість» – «економічна модель розвитку університету» – «фінансова стійкість». Досліджено теоретичні підходи до поняття «фінансова стійкість університету», запропоновано авторський підхід до поняття як здатність закладу вищої освіти формувати позитивний фінансовий простір шляхом створення ціннісної пропозиції через впровадження економічної моделі

розвитку, збільшення і диференціацію доходів, зменшення залежності від бюджетного фінансування, раціональний розподіл ресурсів, підтримання прийнятного рівня ліквідності і платоспроможності, здатність гнучко реагувати на зміни попиту на освітні послуги, дослідження, приймати гнучкі та ефективні рішення для забезпечення поточної діяльності та стратегічних напрямків розвитку університету. Визначено критерії впливу на фінансову стійкість університету, такі як: контингент, людський капітал, власний капітал, доходи, витрати, фінансовий результат, Cash-flow від операційної діяльності; систематизовано класифікаційні ознаки та види фінансової стійкості університету.

Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на розробці й систематизації методичного інструментарію оцінювання фінансової стійкості університетів.

Література

1. Kosovac A., Tom McLeod Logan. Resilience: Lessons to be learned from safety and acceptable risk. *Journal of Safety Science and Resilience*. 2021. Volume 2, Issue 4, P. 253–257. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jnlssr.2021.10.002>
2. Martin-Breen P., Anderies J. M. Resilience: A literature review. 2011. URL: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/3692>.
3. Elizabeth A. M. Searing, Kimberly K. Wiley, Sarah L. Young. Resiliency tactics during financial crisis: The nonprofit resiliency framework. *Nonprofit Management and Leadership*. 2021. 32 (2), P. 179–196. DOI: <https://doi.org/10.1002/nml.21478>.
4. McKay C., Zetterli P. Let's Talk About Resilience. URL: <https://www.cgap.org/blog/lets-talk-about-resilience>.
5. Juan Rocha, Carla Lanyon, Garry D. Peterson. Upscaling the resilience assessment through comparative analysis. *Global Environmental Change*. 2021. Vol. 72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102419>
6. Folke C. Resilience (Republished). *Ecology and Society*. 2016. 21(4):44. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-09088-210444>.
7. Pereira C. R., Da Silva A. L. Key organisational factors to building supply chain resilience: A multiple case study of buyers and suppliers. *Journal of Operations and Supply Chain Management*. 2015. 8 (2), pp. 77–95.
8. Urquiza A., Amigo C., Billi M., Calvo R., Gallardo L., Neira C., Rojas M. An Integrated Framework to Streamline Urban Resilience in the context of Climate Risk Assessment. *Earth's Future*, 2021. Vol. 9. Is. 9. DOI: <https://doi.org/10.1029/2020EF001508>
9. Юрчишена Л. В. Формування нової парадигми вищої освіти: драйвери та економічна модель університетів. *Економіка і організація управління*. 2021. № 2 (42). С. 142–152.
10. Lyshenko M. Analysis of financial stability of the enterprise as a element to provide financial stability of the business of the enterprise. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, 2018. Vol. 2.
11. Пожар Є. П. Шляхи оптимізації фінансової стійкості підприємства в період кризи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2021. № 21 (49). С. 88–93. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2021-21\(49\)-88-93](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2021-21(49)-88-93).

12. Савченко М. В., Шкуренко О. В. Фінансова стійкість як передумова розвитку міжнародного бізнесу. *Бізнесінформ*. 2019. № 1. С. 96–104.
13. Бугай В. З., Резанов Е. О. Основні напрями збереження фінансової стійкості підприємства в умовах кризи. *Економічний простір*. 2019. № 142. С. 112–122. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/55>
14. Мамонтова Н. А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення (на прикладі підприємств харчової промисловості) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. Київ : НАН України. Ін-т екон. прогнозування, 2001. 17 с.
15. Шушкова Ю. В., Гельмак М. М. Стратегічна карта як новітній інструмент ефективного управління фінансовою стійкістю підприємств будівельної галузі. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 1235–1241.
16. Ozili PK. Financial stability: does social activism matter? *Journal of financial regulation and compliance*. 2019. № 28(2), P. 183–214. DOI: 10.1108/JFRC-08-2018-0118.
17. Financial stability. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background>
18. European Central Bank «Progress towards a framework for financial stability assessment», speech by José-Manuel González-Páramo, Member of the Executive Board of the ECB, OECD World Forum on «Statistics, Knowledge and Policy». 2007.
19. Markose S., Giansante S., Shaghghi A.R. Too interconnected to fail' financial network of US CDS market: *topological fragility and systemic risk*. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2012. Vol. 83 No. 3, P. 627–646.
20. Bowman W., Financial Capacity and Sustainability of Ordinary Nonprofits. *Nonprofit Management and Leadership*. 2011. Vol. 22, No. 1, P. 37–51.
21. Olena Kapustian, Yulia Petlenko, Anton Ryzhov and Ganna Kharlamova. Financial sustainability of a Ukrainian university due to the COVID-19 pandemic: A calculative approach. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. 18 (4), 340–354. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.18\(4\).2021.28](https://doi.org/10.21511/imfi.18(4).2021.28)
22. Estermann T., Bennetot Pruvot E. Financially Sustainable Universities II: European universities diversifying income streams. Brussels: EUA. (2011). URL: <https://www.eua.eu/resources/publications/405:financially-sustainable-universities-ii-european-universities-diversifying-income-streams.html>
23. Di Carlo F, Modugno G, Agasisti T, Catalano G. Changing the Accounting System to Foster Universities' Financial Sustainability: First Evidence from Italy. *Sustainability*. 2019. № 11(21), P. 6151. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11216151> [in English].
24. Sami Al Kharusi, Sree Rama Murthy Y. Financial sustainability of private higher education institutions: the case of publicly traded educational institutions. *Investment Management and Financial Innovations*. 2017. 14 (3), P. 25–38. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.14\(3\).2017.03](https://doi.org/10.21511/imfi.14(3).2017.03) [in English].
25. A BUFDG Guide to Understanding University Finance. 2021. P. 118. URL: <https://www.bufdg.ac.uk/ViewDocument.aspx?t=1&ID=12141&GUID=2e7095c2-00bf-4107-b9bc-0a4485694489&dl=1>

-
26. Yurchyshena, L., Laktionova, O., & Matviychuk, V. Income and financial stability of university: sectoral approach. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2021. 5 (40). P. 204–215. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244985>.
 27. Ganesh K.T., Dr. S. Swami Doss, Shaik Mohamad Usman. Financial sustainability: a model to govern the non-profit organization. *International Journal of Business and Administration Research Review*, Vol. 3 Issue.10, April- June, 2015. P. 242.

References

1. Kosovac, A., Logan, & Tom McLeod. (2021). Resilience: Lessons to be learned from safety and acceptable risk. *Journal of Safety Science and Resilience*. Volume 2, Issue 4, P. 253-257. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jnlssr.2021.10.002> [in English].
2. Martin-Breen, P., & Anderies, J. M. (2011). *Resilience: A literature review*. Retrieved from: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/3692> [in English].
3. Elizabeth, A. M. Searing, Kimberly, K. Wiley, & Sarah, L. Young. (2021). Resiliency tactics during financial crisis: The nonprofit resiliency framework. *Nonprofit Management and Leadership*. 32(2), 179-196. DOI: <https://doi.org/10.1002/nml.21478> [in English].
4. McKay, C., Zetterli, & P. Let's. Talk About Resilience. Retrieved from: <https://www.cgap.org/blog/lets-talk-about-resilience> [in English].
5. Juan Rocha, Carla Lanyon, & Garry D. Peterson. (2021). Upscaling the resilience assessment through comparative analysis. *Global Environmental Change*, Vol. 72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102419> [in English].
6. Folke, C. Resilience (Republished). (2016). *Ecology and Society*. 21(4):44 [in English].
7. Pereira, C., & Da Silva, A. (2015). Key organisational factors to building supply chain resilience: A multiple case study of buyers and suppliers. *Journal of Operations and Supply Chain Management*, 8 (2), 77-95 [in English].
8. Urquiza, A., Amigo, C., Billi, M., Calvo, R., Gallardo, L., Neira, C. & Rojas, M. (2021). An Integrated Framework to Streamline Urban Resilience in the context of Climate Risk Assessment. *Earth's Future*, 9, DOI: <https://doi.org/10.1029/2020EF001508> [in English].
9. Yurchyshena, L.V. (2021). Formuvannia novoi paradyhmy vyshchoi osvity: draivery ta ekonomichna model universytetiv [Formation of a new paradigm of higher education: drivers and the economic model of universities]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and organization of management*, 2 (42), 142-152 [in Ukrainian].
10. Lyshenko, M. (2018). Analysis of financial stability of the enterprise as a element to provide financial stability of the business of the enterprise. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, 2 [in Ukrainian].
11. Pozhar, Ye. (2021). Shliakhy optymizatsii finansovoi stiiikosti pidpriemstva v period kryzy [Optimization methods of financial sustainability of the enterprise during the crisis]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», serii «Ekonomika» – Scientific Notes of Ostroh Academy National University*,

- «Economics» Series, (21 (49)), 88-93. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2021-21\(49\)-88-93](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2021-21(49)-88-93) [in Ukrainian].
12. Savchenko, M., & Shkurenko, O. (2019). Finansova stiiikist yak peredumova rozvytku mizhnarodnoho biznesu [*Financial Resilience as a Background of the International Business Development*]. *Biznesinform – Business-inform*. 96-104 [in Ukrainian].
 13. Buhai, V., & Riezanov, E. (2019). Osnovni napriamy zberezhenia finansovoi stiiikosti pidpriemstva v umovakh kryzy [Main directions of protection of financial stability of the enterprise in the terms of crisis]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*. 142, 112-122. Retrieved from: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/55> [in Ukrainian].
 14. Mamontova, N. (2001). Finansova stiiikist aktsionernykh pidpriemstv i metody yii zabezpechennia (na prykladi pidpriemstv kharchovoi promyslovosti)“ [Financial Stability of Joint-stock Companies and Methods of Its Provision (On the Example of Food Industry Enterprises)]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.04.01 - finance, money circulation and credit. K .: NAS of Ukraine. Inst. Of Economics forecasting, 2001. 17 p. [in Ukrainian].
 15. Shushkova, Yu., & Helmak, M. (2018). Ctratehichna karta yak novitnii instrument efektyvnoho upravlinnia financovoiu ctiikictiu pidpriemctv budivelnoi haluzi [Strategic map, a new instrument for effective management of financial stability of building enterprises]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 11 (63), 1235-1241 [in Ukrainian].
 16. Ozili, PK. (2019). Financial stability: does social activism matter? *Journal of financial regulation and compliance* 28 (2), pp. 183-214. DOI: <https://doi.org/10.1108/JFRC-08-2018-0118> [in English].
 17. Financial stability. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background> [in English].
 18. European Central Bank. (2007). Progress towards a framework for financial stability assessment, speech by José-Manuel González-Páramo, Member of the Executive Board of the ECB, OECD World Forum on «Statistics, Knowledge and Policy» [in English].
 19. Markose, S., Giansante, S. & Shaghghi, A. R. (2012). Too interconnected to fail' financial network of US CDS market: topological fragility and systemic risk. *Journal of Economic Behavior & Organization*. Vol. 83 No. 3, 627-646 [in English].
 20. Bowman, W. (2011). Financial Capacity and Sustainability of Ordinary Nonprofits. *Nonprofit Management and Leadership*. Vol. 22, No. 1, 37-51 [in English].
 21. Kapustian, O., Petlenko, Y., Ryzhov, A. & Kharlamova, G. (2021). Financial sustainability of a Ukrainian university due to the COVID-19 pandemic: A calculative approach. *Investment Management and Financial Innovations*, 18(4), 340-354. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.18\(4\).2021.28](https://doi.org/10.21511/imfi.18(4).2021.28) [in English].
 22. Estermann, T., & Bennetot Pruvot, E. (2011). Financially Sustainable Universities II: European universities diversifying income streams. *Brussels: EUA*. Retrieved from: <https://www.eua.eu/resources/publications/405:financially-sustainable-universities-ii-european-universities-diversifying-income-streams.html> [in English].

-
23. Di Carlo, F., Modugno, G., Agasisti, T., & Catalano, G. (2019). Changing the Accounting System to Foster Universities' Financial Sustainability. *Sustainability*, 11(21):6151. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11216151> [in English].
 24. Kharusi, S. Al., & Sree Rama Murthy Y. (2017). Financial sustainability of private higher education institutions: the case of publicly traded educational institutions. *Investment Management and Financial Innovations*. 14(3), 25-38. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.14\(3\).2017.03](https://doi.org/10.21511/imfi.14(3).2017.03) [in English].
 25. A BUFDG Guide to Understanding University Finance. (2021). 118. URL: <https://www.bufdg.ac.uk/ViewDocument.aspx?t=1&ID=12141&GUID=2e7095c2-00bf-4107-b9bc-0a4485694489&dl=1> [in English].
 26. Yurchyshena, L., Laktionova, O., & Matviychuk, V. (2021). Income and financial stability of university: sectoral aproach. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 5 (40), 204-215. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244985> [in English].
 27. Ganesh, K.T., Dr. S. Swami Doss, & Shaik Mohamad Usman (2015). Financial sustainability: a model to govern the non-profit organization. *International Journal of Business and Administration Research Review*, Vol. 3 Issue.10, April- June, 242 [in English].

Статтю отримано 23 грудня 2021 р.
Article received December 23, 2021.